

אתיקה צבאית

הכותרת "אתיקה צבאית" אומרת על עצמה מעט מאוד, ברגע הראשון. המלה "אתיקה" אמורה לרמוז על שאלות מסוג: מסוים, שאלות שיש להן תשובות בנוסח של "בסדר" או "לא בסדר". מן הראוי" או "לא מן הראוי", "מותר" או "אסור", אפילו "טוב" או "רע". צירוף המלים "אתיקה צבאית" אמור לפיכך לרמוז על שאלות כאלה, של "בסדר" או "לא בסדר" וכוומה, המתעוררות בהקשר של הפעולות הצבאית. כל אדם מכיר שאלות כאלה. כל אדם שמע ויכוחים על שאלות כאלה. כל אדם הוא גם בעל תשובות לשאלות כאלה, לפחות לחלק מהן.

לדוגמה, הכל מכירים את השאלה בדבר ה"ה", אשר לפי האגדה הרווחת, נתקלו ברועה ערבי זקן, בדרך אל היעד שלהם, חמלו עליו והניחו לו. אבל הוא הזעיק כנגדם את הכפריים, שסגרו עליהם והרגו אותם. האם "בסדר" עשו ה"ה", או "לא בסדר", כאשר חמלו על אותו זקן?

לדוגמה, מי לא שמע ויכוח על השאלה, מי צריך לשאת בעונש במקרה של אסון, כמו זה של "רולטת הרשת", כאשר מפקדים אירגנו "סקס קבלה" לסגל של מגדל פיקוח כשרה תעופה של חיל האוויר. במתכונת של הנפת חיילים על רשת לבלימת חירום של מטוסים. הם לא נקטו באמצעי זהירות כלשהם וגרמו למותו של חייל ולפגיעה חמורה של חיילת. האם "מותר" היה או "אסור" היה להטיל את האחריות ואת האשמה רק על המפקדים שביצעו את הטקס, ולא גם על כמה מן המפקדים שלהם?

לדוגמה, מי לא חושב שיש לו תשובה לשאלה בדבר פעולה של "חידת-חילוץ של צה"ל בארגנטינה, או בדבר פעולה של יחידה של חיל-הרפואה של צה"ל ברואנדה. כל מי שמשמעתי אותו מדבר על פעולות אלה חשב ש"טוב" עשו, ולא "רע", מי ששלחו את היחידות

הללו למלא את התפקידים המיוחדים שלהן במרחקים כה גדולים מן הבית.

כאן בספר הזה, איננו מתכוונים לעסוק בשאלות המוכרות, להתווכח קצת ולהציג את התשובות שלנו. השאיפה שלנו כאן שונה לגמרי: אנחנו רוצים לפתח להשיב על שאלות כאלה, להיות מסוגלים להשיב על שאלות מוכרות ועל שאלות לא מוכרות, על שאלות ישנות ועל שאלות חדשות כאחד. איננו מעוניינים להציג רשימה של שאלות כאלה ובצידה רשימה של תשובות מתאימות. אנחנו מעוניינים לפתח מכשיר מחשבתי שייתן לנו גישה טבעית לכל שאלה ממין אלה שהצגנו ועימה דרך שיטתית, עקרונית ומסודרת, לתשובה. גם כשיעמוד לרשותנו מכשיר מחשבתי כזה, לא כל שאלה תהיה קלה, לא כל דרך תהיה פשוטה, לא כל תשובה תהיה מובנת מאליה. לפעמים יעמדו זו מול זו שתי תשובות כה טובות, עד שההכרעה ביניהן תהיה קשה. ועם כל זאת, המיד תהיה לנו נקודת מוצא מובנה, תמיד יהיה לנו יותר מקצה של חוט שיוליך לתשובה. הודות למכשיר המחשבתי של "האתיקה הצבאית" תיראנה שאלות רבות קלות יותר, ואולי ממש קלות, הדרך מהשאלות אל התשובות תיראה לנו ישירה ומתבקשת. והרבה תשובות תיראנה טבעיות, ברורות, אפילו מובנות מאליהן. בעזרת המכשיר הזה אנחנו אמורים להיות מובנים באופן רציני לכל שאלה מזדמנת בנוסח "בסדר או לא בסדר", "מן הראוי או לא מן הראוי", "טוב או רע", במסגרת הפעילות הצבאית.

לדוגמה, האם ראוי או לא ראוי שמדינת ישראל תשלח חיילים להילחם לטובתו של אחד מן הצדדים הנלחמים בבוטניה? אני מניח, כי התשובה המיידית שלך תהיה "לא". כשאנחנו עוסקים באתיקה צבאית איננו מסתפקים בתשובה מיידית כזאת, גם אם אנחנו שותפים לה. אפילו כולם שותפים לה. האתיקה הצבאית אמורה לומר לנו לא רק "כרגע, לא", אלא גם מדוע "כרגע, לא", "כרגע", מפני שיתכן שצד אחד במלחמה לא ינסה להכניע את הצד השני, אלא ינסה להשמיר אותו. במצב כזה נצטרך לחשוב מחדש על השאלה של התערבות צבאית במרחקים. האתיקה הצבאית אמורה לומר לנו גם מתי כן ומתי לא וגם מדוע.

לדוגמה, האם מותר או אסור לגנוב ציוד צבאי מן החבר הטוב שלך? אני מניח, כי התשובה המיידית שלך תהיה, "אסור". אני

מניח, כי התשובה המיידית שלך היא גם התשובה המיידית של כל אחד אחר, כשהשאלה היא בדבר גניבת ציוד צבאי מחבר טוב. עם זאת, איננו יכול להניח, כי זאת תהיה גם התשובה המיידית של כל אחד, כשהשאלה לא תהיה בדבר "גניבה" מן החבר הטוב, אלא בדבר "השלמת ציוד" מחיל זר, או בדבר "סריגה" של ציוד צבאי מיחידה סמוכה. או בדבר "שתיה" של ציוד צבאי מיחידה מזדמנת. האתיקה הצבאית אמורה לומר לנו לא רק מדוע אסור לגנוב ציוד צבאי מן החבר הטוב, אלא גם מדוע אין זה מן הראוי להבחין בין חבר טוב לבין מכר או זר, מדוע אין בסיס טוב להבחנה בין "גניבה" לבין "השלמת ציוד", "סריגה" ו"שתיה" וכל השאר.

לדוגמה, האם זה "בסדר" או "לא בסדר" להתחמק מתרגיל בקורס פיקודי או מקצועי בצבא? בסרט ישראל, "הלום בלהות" שמו, מתואר צוער בביה"ס לקצינים המתחמק מתרגיל ניווט ומתאר את היעדר על יסוד תצלומי-אוויר של המקום. חבריו למשימת הניווט מתרעמים על ההתחמקות שלו. אבל אינם מדווחים עליה למרריכים שלהם. כמה שנים אחר כך, כשאותו צוער כבר הפך לקצין ביחידה לוחמת, הוא עדיין מתפאר באותה התחמקות מניווט בטענה שאי-אפשר היה להצליח בה ללא מקצועיות מתאימה. אני מניח, שאם ישאלו אותך לדעתך בדבר התחמקות כזאת מתרגיל ניווט, תהיה תשובתך המיידית שלילית, "לא בסדר" להתנהג כך. אני מניח גם, כי אם ישאלו אותך לדעתך בדבר ההתפארות של אותו קצין בהתחמקות שלו מן הניווט, שוב תהיה תשובתך שלילית. אינני יודע מה היתה התשובה המיידית שלך, אילו שאלו אותך לדעתך בדבר ההתנהגות של הצוערים האחרים, שידעו על ההתחמקות מתרגיל הניווט ולא דיווחו עליה. האתיקה הצבאית אמורה לתת לנו תשובה משכנעת. עקרונית ומנומקת, גם לשאלה הזאת.

האתיקה הצבאית אמורה לתת לנו תשובות יסודיות במלוא מובן המלה. היא אמורה להוביל אותנו מן הרעיונות היסודיים ביותר בדבר טיבו של צבא במדינה דמוקרטית ועד התשובה המעשית לאחת מן השאלות המעסיקות אותנו. כשיש לך תשובה מיידית משלך לשאלה בדבר "המותר" ו"האסור" בפעילות צבאית כלשהי, זוהי רק התחלת הדרך שהאתיקה הצבאית אמורה להוליך אותך לאורכה. בדבר התשובה המיידית שלך ניתן יהיה לשאול:

"מדוע?" כלומר, מה מצדיק אותה? גם אם יש לך הצדקה לתשובה המיידית שלך, עדיין אפשר לחזור ולשאל "מדוע?", כלומר, מה מצדיק אותה? כך, צעד אחר צעד, אמורה האתיקה הצבאית להוביל אותך עד הרעיונות היסודיים ביותר, עד התשתית הרעיונית של מסגרת הצבא במדינה הדמוקרטית. על התשתית הזאת עומדת כל הפעולות הצבאיות הרצויה.

לדוגמה, קצין מאמן את החיילים של יחידתו ומפעיל מרגמות היורות סמוך להם. הירי אינו מכון לפגוע בהם, אבל יש בו סכנה מפני שהוא אמור לפגוע לא רחוק מהם, וחוא עלול לסתות ולפגוע בהם. אני מניח, כי התשובה המיידית שלך לשאלה, האם הקצין הזה נהוג "בסדר", תהיה "לא". אני גם מניח, כי אם נשאל אותך "מדוע לא?", תהיה תשובתך: "זה לא בסדר. מפני שזה מסכן את. חיי החיילים". באתיקה הצבאית לא נסתפק בתשובה הזאת. אלא נרשה לעצמנו להרהר גם בה, כדי להבין את הסוגיה על בוריה, כדי להגיע לתשובה החזקה ביותר. "סכנה לחיי החיילים", יכול לטעון אותו קצין, "איננה נימוק מכריע כנגד שיטת האימון הזאת". ראשית, הפעולה הצבאית החשובה ביותר, נוכח פני אויב, יש בה סכנה מובהקת לחיי החיילים, אבל היא לא פסולה בשל כך. שנית, האימון אמור להכין את החיילים לקרב האמיתי, על ידי כך שדמציב באימון דומה ככל האפשר למצב בקרב האמיתי. בקרב יורים אל המטרות. ולכן עושים זאת גם באימון, כדי להתרגל לעשות זאת היטב. בקרב יורים עליך ומסכנים אותך, ובכל זאת אתה צריך לעשות את שלך, לכן, יסביר לנו אותו קצין, גם באימון צריך לירות בסביבתך. כדי שתתרגל להגיב כראוי גם בשעת הסכנה. האתיקה הצבאית אמורה לתת לנו הערכה של הטיעון הזה. היא אמורה לומר לנו, מתי מותר לחייל להסתכן ומתי אסור לו. מתי מותר לו לשלות חיילים למצבים מסוכנים ומתי אסור לו. אם האתיקה הצבאית תאמר לנו, כי בקרב, נוכח פני אויב, מותר להסתכן ומותר להורות לאחרים לסכן את עצמם, אבל באימונים אסור להסתכן ואסור להורות לאחרים לסכן את עצמם - נוכל לרחות את הטיעון של אותו קצין. המסכן את חיי החיילים באימונים שלהם. אנחנו נעדיף את תשובתה של האתיקה הצבאית על פני תשובתו של אותו קצין, מפני שהאתיקה הצבאית תספק לנו נימוק מכריע לטובת התשובה שלה ונגוד התשובה המנוגדת.

הנימוק יהיה נעוץ בעקרונות כלליים בדבר פעולותו של צבא במדינה דמוקרטית. העקרונות האלה עצמם יהיו נעוצים בעקרונות כלליים עוד יותר, בדבר חשיבותם של חיי אדם במדינה הדמוקרטית ובדבר ההגנה הדמוקרטית על חיי אדם. כך, בסופו של דבר, התשובה שלנו לאותו קצין, במסגרת האתיקה הצבאית, תהיה נעוצה ברעיונות היסודיים ביותר בדבר טיבה של הפעולות הצבאיות ובדבר טיבה של הדמוקרטיה.

אם נבין היטב את העקרונות הכלליים בדבר פעולותו של צבא במדינה דמוקרטית, נדע לא רק כיצד להעריך את הטיעון של הקצין המוכן לסכן את חיי חייליו באימונים, אלא גם כיצד להעריך טיעונים אחרים, כיצד לפתור בעיות נוספות, כיצד לנהוג במקרים רבים ושונים. אם נבין, מדוע אסור, על פי העקרונות הכלליים הללו, לסכן את חיי החיילים באימונים, נדע גם מהי ההתנהגות הרצויה, לדוגמה, נוכח תופעה של משחקים מסוכנים בכלי נשק (שנדעו בשעתם בשם "משחקי איציק"). מובן מאלי, כי אין זה מן הראוי שהחייל ישחק בכלי הנשק שלו ויסכן במשחק כזה את חייו. אין זה מן הראוי שיעשה זאת. מפני שהוא עלול לקפד כך את חייו, לא מתוך דבקות במשימה החיונית, במלחמה שהיא בלתי-נמנעת, לא מתוך אומץ-לב, בניסיון להציל חיי אדם אחר, אלא במשחק מיותר. כל אחד מבין, כי המשחק עצמו פסול, אבל לא כל אחד יודע מה עליו לעשות, כאשר הוא רואה את החבר שלו משחק בנשק באופן מסוכן.

כל אחד מאיתנו שמע על הנורמה החשובה, "לא משאירים פצוע בשטח". רבים פעלו על פיה, לפעמים בחירוף נפש, אבל לא כל אחד מבין, כי יש דמיון רב בין המצב שבו אתה משאיר חייל בשדה הקרב, כשהוא פצוע ואינו יכול להציל את חיי עצמו מן הסכנה, לבין המצב שבו אתה משאיר חייל באוהל, כשהוא משחק בנשק ואינו יכול להתגבר על עצמו ולהימנע מן הסכנה. גם לזה וגם לזה יש בעיה שאינה יכול לפתור אותה בעצמו. בעיה של חיים ומות. בעיה שאחיה יכול לעזור לו לפתור אותה. הבנה עמוקה של האתיקה הצבאית, בתחום היחס לחיי אדם, תעזור לך לברור את הפתרון הנכון, לא רק לבעיה מוצרת, אלא גם לבעיה חדשה, לא רק לבעיה פשוטה, אלא גם לבעיה מורכבת יותר.

הבנה עמוקה, הבנה של עקרונות, מאפשרת לנהוג כראוי לא רק

העקרונות האלה, מאשר מי שאינו מבין אותם על בוריים, מי שמקבל אותם בלי להתעמק בהם, מי שפועל בהתאם להם מבלי שיבין מה טעם הדרושה לפעול על פיהם. העיסוק באתיקה צבאית הוא העיסוק בעקרונות כאלה וברוחם.

העיסוק שלנו באתיקה צבאית בא להיות גם יסודי וגם מעשי. מצד אחד, יש לנו עניין בעקרונות היסודיים ביותר, אבל אין בכוונתנו לעסוק בהם כאן באופן מופשט, שירחיק אותנו לגמרי מחיי המעשה. מצד שני, יש לנו עניין בעקרונות מעשיים לחלוטין. אבל אין בכוונתנו לעסוק בהם כאן באופן כל כך מפורט, שירחיק אותנו לגמרי מן הרעיונות היסודיים.

העיסוק בעקרונות שהם גם יסודיים ביותר וגם מעשיים לחלוטין אינו מיוחד לאתיקה הצבאית. כזה הוא העיסוק בכל מערכת אתיקה מפותחת של אירגון מורכב או של מקצוע מתקדם. שאלות שיש להן תשובות בנוסח של "בסדר" או "לא בסדר", "מן הראוי" או "לא מן הראוי", "מוותר" או "אסור" מופיעות באתיקה השיפוטית, באתיקה הרפואית, באתיקה המשטרתית, באתיקה התנדונית ובתחומים מקבילים נוספים רבים. בכל אחד מהם יש עניין מובהק בעקרונות כאלה המאפשרים לעבור את כל הדרך, מן המסד ועד הטפחות, מן ההנחות היסודיות ביותר של התחום ועד

המסקנות המעשיות ביותר שלו.

כאן המקום לחדד מעט את משמעות הביטוי "אתיקה צבאית". צירוף המלים "אתיקה צבאית" יוצר שתי סכנות לא-הנבנה, אחת הנוצעת במונח "אתיקה" והאחרת בתואר "צבאית". כיוון שאלה סכנות רווחות, יש טעם להזהיר מפניהן את הקוראים. הסכנה הראשונה נוצרת על ידי הכנה לא נכונה של משמעות המונח "אתיקה" בהקשר של "אתיקה צבאית". כיוון שהמונח "אתיקה" הוא לעתים קרובות הכותרת של העיסוק בשאלות מוסר, בפילוסופיה נרחבת, עלול להיווצר הרושם שהאתיקה הצבאית עוסקת ביישום העקרונות הפילוסופיים של מוסר בתחומי הצבא. זהו רושם מוטעה, כפי שגוראה מיד. הסכנה השנייה נוצרת על ידי הכנה לא נכונה של משמעות התואר "צבאית" בהקשר של "אתיקה צבאית". כיוון שהפעילות הצבאית המוצלחת היא פעילות מקצועית מובהקת, עלול להיווצר הרושם שהאתיקה הצבאית נשענת על הידע הצבאי המיוחד, כך שאין בה מקום למה שאינו

כשמדובר בפתרון הדרוש של בעיה מסוימת, אלא גם כשמדובר בתחום של פעולות צבאיות. לדוגמה, החייל המקבל לראשונה, קובץ של "כללים בדבר פתיחה באש, לחיילים" באזורים מסוימים, רואה עשרות כללים. אם הוא מנסה לשנן לעצמו כל סעיף לחוד, הוא מנסה לראות כל אחד מן העצים לחוד, במקום לראות את היער. אם הוא מבין את העקרונות הכלליים בדבר פתיחה באש, סעיפים רבים כבר נראים לו כמעט מובנים מאליהם, מפני שהם נובעים מן העקרונות הכלליים. אין הוא צריך לזכור רשימה ארוכה של סעיפים מפורטים, אלא רק שני עקרונות כלליים ועוד כמה פרטים מיוחדים. עקרון כללי אחד הוא בדבר "פתיחה באש במקרה של סכנת חיים" ועקרון כללי שני הוא בדבר "פתיחה באש לשם מעצר חשוד בביצוע פשע מסוכן". העקרון הכללי האחד מרשה לפתוח באש, במקרה של סכנת חיים מיידית לחייל או לאחרים, כאשר לא ניתן להתגונן מפניה כראוי בלי לפתוח באש. מי שמבין את העקרון הזה – מבין גם את המסקנה שלו האומרת, כי משתלפה הסכנה, כבר אין יותר רשות לירות לעבר מקור הסכנה, במתכונת המותרת כל עוד שררה הסכנה. העקרון הכללי השני מרשה לפתוח באש, לא כדי להרוג, אלא בניסיון לתפוס בחיים אדם שהוא חשוד של ממש בביצוע פשע מסוכן, כאשר לא ניתן לתפוס אותו בלי לפתוח באש. מי שמבין את העקרון הזה מבין גם את הטעם בשלבים השונים הנדרשים ב"נהל מעצר חשוד": ראשית – קריאת אזהרה, שנית – ירי אזהרה באוויר, ושלישית – ירי מכוון, לעבר הרגליים בלבד.

מי שמבין עקרונות כאלה על בוריים, יודע לא רק להסיק מהם מסקנות מעשיות רבות, אלא יודע גם מהי התכלית שהם באים לשרת. מה הם הערכים המנחים אותם. בלשון אחרת. מי שמבין עקרונות על בוריים יודע מהי רוח העקרונות. רוח שני העקרונות הכלליים בדבר פתיחה באש, שראינו בפיסקה הקודמת, היא רוח הדמוקרטיה. המייחסת חשיבות ראשונה במעלה לחיי אדם, עד כדי כך שיש בה גם הגנה על חיי של המותקף, על ידי פתיחה באש על התוקף, ויש בה גם הגנה על חיי של חשוד, על ידי ריסון הפתיחה באש במהלך ניסיון לתפוס אותו. אני מאמין, כי מי שמקבל על עצמו עקרונות כלליים כאלה, מתוך הבנה עמוקה של רוחם, יוצר לעצמו תשתית מוצלחת יותר, לפעולות מעשיות נכונה על פי

נובע מעקרונות המלחמה, ואין בה מקום למי שאינו איש צבא מקצועי. גם זה הוא רושם מוטעה.

"אתיקה צבאית" היא צירוף של שני מרכיבים, מפני שכל ההווייה הצבאית מעוצבת על ידי שני גורמים. לצבא תפקיד מיוחד במסגרת המדינה שהוא זרוע שלה. התפקיד המיוחד של הצבא הוא גורם מעצב אחר, המדינה שהצבא הוא זרוע שלה היא גורם מעצב שני. האתיקה הצבאית עוסקת גם בעקרונות יסודיים של ההווייה הצבאית הנגזרים מן התפקיד של הצבא וגם בעקרונות יסודיים של ההווייה הצבאית הנגזרים מן המסגרת המקופה של המדינה. לכן, האתיקה הצבאית, כפי שהיא מצטיירת בספר זה, עוסקת בעקרונות היסודיים של הצבא במדינה הדמוקרטית. אילו עסקנו כאן באתיקה שיפוטית או רפואית או משטרתית או הנדסית היינו מגיעים למסקנה מקבילה. כל אחת מדון עוסקת, לאמיתו של דבר, בעקרונות היסודיים של מקצוע מסוים או של אירגון מסוים, במסגרת המקופה של המדינה הדמוקרטית.

האתיקה הצבאית היא, לפיכך, בעלת שני מוקדים, שילוב של רעיונות, ניתוחים ושיקולים הנוגעים גם לתפקידו המסורתי של הצבא, להגן, להילחם ולנצח, וגם לדפוסי פעילותו כאחת מזרועותיה של המדינה הדמוקרטית. אפשר להבחין בשני המוקדים הללו, כאשר מתבוננים באתיקה כלשהי של מקצוע או של אירגון, לאו דווקא באתיקה הצבאית. בהקשר כזה אין הערכים של האתיקה המקצועית או האירגונית נתפשים כאידיאלים נשגבים, מובנים מאליהם, "זרחים באור עצמם". בהקשר כזה, הערכים הם המרכיבים המרכזיים של המצב הרצוי, מכלול הערכים של מקצוע הרפואה משקף את המתכונת הרצויה של הפעילות המקצועית של הרופאים. מכלול הערכים של אירגון משטרחי משקף את המתכונת הרצויה של פעילות האירגון. כך הדבר גם כאשר מתבוננים בערכים צבאיים, כדוגמת ערכי צה"ל, כפי שהם מופיעים בקוד האתי שלו, "רוח צה"ל": ערכים וכללי יסוד" (בנספח א'). ערכי צה"ל הם מרכיבי המתכונת הרצויה של פעילות החיילים במסגרת הצבא. במסגרת המדינה. זוהי המתכונת הרצויה גם מבחינת מילוי התפקיד של הגנה, לחימה וניצחון, גם מבחינת דפוסי הפעילות של גוף ממלכתי במסגרת המשטר הדמוקרטי. כל מה שיש במתכונת הרצויה בא להתאים את פעילות החיילים גם לתפקיד הצבא וגם

לדפוסי הפעילות של המדינה. אכן, חלק מערכי צה"ל נגזרים מן התפקיד הצבאי המוטל עליו, וחלק מהם נגזרים מן המשטר הדמוקרטי של ישראל.

לדוגמה, אחד מן הערכים של כל צבא, כלומר, אחד המרכיבים המרכזיים של המתכונת הרצויה של פעולתו, הוא המשמעת. ללא המשמעת הצבאית בקרב לא ניתן לנצח בקרב. ללא המשמעת הצבאית באימונים ובשיגרה לא ניתן לקיים משמעת צבאית בקרב. לכן, המשמעת היא אחד מערכי צה"ל, ערך הנגזר מתפקיד הצבא. אילו ניתן היה לעמוד כראוי בכל המשימות של הצבא בלי להזדקק לדפוסי המשמעת הצבאית, לא היה למשמעת כשלעצמה מקום בהווייה הצבאית, והיא לא הייתה ערך מערכי הצבא. גם המקצועיות היא אחד מערכי צה"ל, כלומר, אחד המרכיבים המרכזיים של המתכונת הרצויה של פעולתו. כל חייל אמור להיות בעל מקצוע צבאי מסוים. בתחום המקצוע הזה, הוא אמור להיות בעל ידע מיוחד, מיומנות מובהקת והתמצאות רחבה. החיילים והחיילות אמורים להיות מקצועיים, מפני שכך ממלא צה"ל את תפקידו טוב יותר מכפי שהיה עושה זאת אלמלי היו כולם מקצועיים. חלק נכבד מאוד של חיינו אינו מתנהל באופן מקצועי. אנתנו איננו חורים מקצועיים ולא בני-זוג מקצועיים, למרות החשיבות המפלגת של החורות והזוגיות בחיינו. המקצועיות היא אחד מערכי צה"ל, מפני שהיא דרושה לצבא לשם מילוי תפקידו.

המשמעת והמקצועיות הם בעלי חשיבות מתמדת בהווייה הצבאית. מרכיבים אחרים שלה יכולים להיות בעלי חשיבות במצבים מסוימים. בזמנים במקומות, בתנאים בעלי אופי מיוחד. ישראל מקיימת מסגרת חוקית של שירות חובה בצה"ל, לא מפני שכוה הוא כל צבא בכל מדינה או בכל מדינה דמוקרטית. אלא מפני שמסגרת של שירות חובה נדרשת על פי צורכי ההגנה על אוקיינוס ישראל ועל מדינתם בדרורותינו. צה"ל מקיים מסגרת מרשמה של קצונה צעירה, לא מפני שכל צבא בעולם מפקיד בידי אנשים/בראשית שנות העשרים שלהם אחריות כבדה לחיי אדם, לעוצמה/צבאית ולרכוש, אלא מפני שהמתכונת המוצלחת הזאת, של הטלת אחריות כבדה כל כך על קצינים וקצינות צעירים, נדרשת על פי צורכי צה"ל לשם מילוי תפקידו.

בצר ערכים כאלה, המשקפים את המתכונת הרצויה למילוי

תפקיד הצבא – להגן, להילחם ולנצח – אנתנו מציאים, בין ערכי צה"ל, גם ערכים המשקפים את התפישה המוסרית העומדת ביסוד המשטר הדמוקרטי של ישראל. המדינה המתוקנת מבטאת באורחותיה יחס של כבוד לחיי אדם. לפיכך לא ירשה צבאה של מדינה כזאת לסכן את חיי החיילים, אלא אם כן מתקיים כורח של נסיבות מיוחדות – נוכח פני אויב, או לשם הצלת חיי אדם. לפיכך לא ירשה צבאה של מדינה כזאת לפגוע בחיילי אויב לאחר שנפלו בשבי. במשטר הדמוקרטי סר הצבא למרותם של השלטונות הנבחרים של המדינה, כגון הממשלה בישראל, או הנשוא בארצות-הברית, כל מדינה דמוקרטית על פי ההסדרים הבסיסיים שלה. בכל מדינה דמוקרטית הצבא עצמו הוא גוף ממלכתי א־פוליטי. הערכים הללו, המוצגים ב"רוח צה"ל" בכותרות של "חיי אדם", "טוהר הנשק" ו"נציגות", אינם נגזרים מן התפקיד של צה"ל כצבא הגנה, אלא מן העקרונות המוסריים שביסוד המשטר הדמוקרטי של מדינת ישראל.

ראינו שתי סכנות לא־הכנה של רעיון "האתיקה הצבאית" לפני כמה פיסקאות, ועכשיו, כשאנחנו מכירים אותן, נוכל להיווה מפניהן. הסכנה הראשונה היא שעלול להיווצר הרושם שהאתיקה הצבאית היא עניינם הפנימי של פילוסופים, הבאים ליישם עקרונות של מוסר בתחומי הצבא. הסכנה השנייה היתה שעלול להיווצר הרושם שהאתיקה הצבאית היא עניינם הפנימי של אנשי צבא, הבאים לארגן את העקרונות הבסיסיים של הידע הצבאי המיוחד. עכשיו אנתנו מבינים שגם הרושם האחד וגם הרושם השני הם מוטעים. האתיקה הצבאית אינה עניין פילוסופי צרוף, מפני שהיא עוסקת גם בערכי הצבא המשקפים את תפקידו, כצבא מגן, לוחם ומנצח. הבורור היסודי של ערכים כאלה חייב להישען על ידע צבאי מיוחד. האתיקה הצבאית אינה עניין צבאי פנימי, מפני שהיא עוסקת גם בערכי הצבא המשקפים את היותו גוף ממלכתי במדינה דמוקרטית. הבורור היסודי של ערכים כאלה חייב להישען על תפישה מוסרית, מקצועית, של מהות הדמוקרטיה. האתיקה הצבאית עוסקת גם בערכים מן הסוג האחד וגם בערכים מן הסוג השני, לכן היא מעניינם המשותף של אנשי הידע הצבאי ושל אנשי הפילוסופיה של המוסר.

פרק ב' דמוקרטיה: העקרונות

האתיקה הצבאית עוסקת באידיאל המעשי של הצבא, במסגרת המדינה, כלומר, במתכונת הרצויה של הפעילות הצבאית על פי תפקידיו של הצבא – להגן, להילחם ולנצח – ועל פי עקרונות המדינה. במצב הרצוי יותר מכל שוכנים אזרחי המדינה לבטח, המדינה עצמה מתפתחת בשלווה והחיילים, פטורים מן העול הנורא של המלחמה, אולם כל עוד מרחף איום בטחוני על האזרחים ומרחף איום צבאי על המדינה, חייב הצבא להיות מוכן למלחמה, וכל החיילים אמורים לפעול במתכונת הרצויה, על פי תפקידיו של הצבא. במצב כזה המפקדים מתכננים את הפעולות הצבאיות באופן מקצועי, המפקדים ושאר החיילים רבקים במשימות שלהם כראוי, מבצעים את תפקידיהם באחריות ובאומץ, מציגים את פעולותיהם לאחר מעשה בריווח אמת, שלם ומדיק, מנתחים אותן לעומק ולומדים היטב מן הניסיון. כל זה נעשה גם ברוח עקרונותיה של המדינה, הדרושים לשמור מכל משמר על חיי אדם, לסור למרות הממשלה, להקפיד על טוהר הנשק וכן הלאה.

לאתיקה הצבאית שני מוקדים: התפקיד של הצבא והמסגרת המקיפה של המדינה הדמוקרטית. אילו עסקנו באתיקה צבאית מן ההיבט ההיסטורי, היה הסדר הטבעי של הדיון, המפורט בשני המוקדים הללו, מקדים את הדיון בעולם הרעיונות של הצבא, בתפקידו, במעמדו ובתכונותיו, לדיון בעולם הרעיונות של המדינה הדמוקרטית, במהותה, בעקרונותיה ובמוסדותיה. עימותים צבאיים התולעו מאז ומעולם. המונח "צבא" מופיע כבר בפסוק הראשון של הפרק השני של ספר "בראשית", ואחת הפרשיות הראשונות בתולדותיו של אברהם אבינו היא חלקו במלחמת "ארבעה מלכים את החמישה". המדינה הדמוקרטית אינה קדומה כל כך, במיוחד לא במתכונת המעניינת אותנו והמוכרת לנו מקרוב. אנתנו באים